

II. tečaj
1849.

V četrtek 13. grudna.

24. list
II. polovice.

Slab svet se rad kaznuje.

(Povest.)

Silna toča vzame ljudem neke vasi vse jesensko žito na polju. Vstane velika revšina, hud strad, strašna dragina. Posebno pa tare revšina ubogega Anžeta. Že preteče tretji dan, da se ni v peči kurilo. Iz zadnje močice, ki jo je doma imel, skuha sok, in ga da otročičem na mizo rekoč: Dragi, jejte vi, jaz nisim lačen. Očetovska ljubezen do svojih mu ne pri-pusti jesti, in milo jokaje iz hiše gre, poln žalostnih misel, kaj da bo početi. Že je tretji dan, ko otročiči svojega očeta milo za kruha prosijo. Mili glas ne-dolžnih sinkov mu hudo v serce sega. Prosil bi bil pomoči kaj rad pri sosedih; ali vidil je, da se jim ravno taka godi. Bil je sicer v vasi premožin mož, pa tudi stisnjenec in ožurnik, da nikoli takega. Ne upa se iti prosit. Le omedlevajoča lica revnih otrok, njih jok, in mile prošnje ga pogumnega storé. Gre prosit.

Dajte mi, ako vterpite, mernik pšenice, reče Anže. Prav rad, pravi skopuh, imam še lanske kakih sto vaganov*), kje so pa denarji? Ne zamerite, jih nimam, pa za božjo voljo Vas prosim, dajte mi pse-

*) Vagan (Metzen) derži dva mernika.

nico, imam doma šestero otrok, ki hočejo lakote poginiti. Berž, ko bo mogoče si kaj prislužiti, bodem plačal dolg. Brez denarjev nič ne dam, reče ošabno skopuh, danes za denar, jutro brez denarja. Kaj mi je storiti? reče žalosten Anže, ne upam se brez živeža domu vrniti. Kako bom preslišal glas revnih ubožčkov. Pokaj boš neki plakal? reče skopin, če živeti ne moreš, se pa obejsi. Življenja tako-siromaškega že sit, naglo poreče: Kako se bom obesil, saj še verv nimam! No verv, to ti pa že posodim, ali pazi, da mi je ne vtergaš. Anže vzame verv in gre.

Obupno tava nesrečni Anže po zelenem logu blizo vasi. Košate veje visokih dreves branijo solncu bliže. Hladen je kraj in tih. Ravno ogleduje Anže neko staro lipo, da bi se na njej obesil. Že verže na lipo verv, kar zagleda nekega mladenča proti sebi se šetati. Mož, kaj pa počnete? ga vpraša mladenec. Obesil se bodem, odgovori Anže. Prosil sim danas bogatega ali skopega kmeta, da mi bi bil za nekaj dni malo zita dal, tožil sim mu revšino. Mi svetuje, se obésiti. Rad bi sebi in svojim majhnim pomagal, pa ker tega storiti ne morem, si bodem raj to storil, da jih ne bodem vidil stradati. Zlo se mladenec zavzame slišati možaka tako govoriti. Skuša Anžeta pregovoriti, ali ni mogoče. Stavi mu pred oči sramoto, ki jo bode sebi in svojim otrokam napravil. Reče mu, da ne bode samo sebe, ampak tudi otroke vnesrečil. Odtegovali bodo, govori dalej mladenec, ljudje pomoč otrokom samomorivca. Ako se pa le hočete vkončati, posekajte to staro lipo, reče mladenec, in ko bode imela pasti, se pod njo vstopite, da Vas vbije. Se vsaj ne bodo ljudje nad Vam izgledovali in Vas nesrečnega mislili.

Kmaló začne lipo sekati. Ali komaj dvajset mahlejev stori, zapoje sekira, kakor da bi na železo zadela, in glej, pri tej priči se vsuje iz dúpla votle lipe cela reč blisketajočih tolarjev in dvajsetic. Ostermi in debelo gleda Anže denar na tleh. Pred bi si bil mislil, da bode iz jasnega v njega trešilo, kakor kaj takega. Miné ga želje se vmoriti. Misli: Gotovo si je

kdo v turških vojskah svoje krajcarje tukaj prikril, zdaj sim jih pa jaz najdel, in moji so. Razseka še bolj duplo, pobere vse, in se vesel proti domu verne.

Že je bil skopin s hudičevim veseljem vsakemu povedal, da se boče Anže obesil. Vše ga je milovalo. Popoldne, si ves v nadi, Anžeta v logu visečega dobiti, gre iz doma. Kmalo pride na kraj. Zija okoli sebe, ali — nič ne vidi. Kar zagleda razsekano deblo stare lipe. Lasje mu stopijo po koncu. Brezumen se verže pred lipo na tla. Razgreba in koplje po duplu. „Pa vsaj ne —“, reče, — „da bi mi bil“ — „kdo“ — pa zopet grebe — „moje s tolikim trdom spravljene denarje zasledil in — vzel? Res — ni jih — kaj je storiti? jaz sim zdaj revniši od Anžeta!“ Tako divja kakor zver, po logu, in tuli, da je groza. Kar zagleda verv na tleh ležati. Divji jo zgrabi, — jo verže na staro lipo, se obesi in tako sramotno sklene.

Skopin je derl uboge, kolikor je le mogel. Denarja, ki ga je večji del po krivično nagrabil, si ni zadosti skerbno upal doma spraviti, ga v log v duplo stare lipe hranit nosi, in Bog je hotel, da jih Anže dobi.

Zgodba uči, da ni varno svojemu bližnjemu nalaš slabo svetovati, zakaj kdor drugim jamo koplje, sam v njo pade.

Nace Dolinar.

Kratek popis sveta.

(Dalje.)

Dežele avstrianskega cesarstva so gorate, posebno po Tirolskem, Koroškem, gornjem Štajarskem, Krajnskem i. t. d.; po Laškem in Ogerskem pa tudi velike planine. — Zlato in srebro kopljejo na Ogerskem in Erdelskem, svinec na Koroškem, dobro železo na Štajarskem in Koroškem, živo srebro v Idrii na Krajnskem. Sol napravljajo na Šolnograškem, v gornji Avstrii, sosebno v Velički na Poljskim. — Žita bogat je posebno Banat, ki zdaj ne spada več pod Ogersko, ampak pod vojvodino serbsko. Dobra vina se dobijo na Horvaškem, Dolenskem, Krajnskem in

Štajarskem, okoli Gorice, Tersta, i. t. d. — Lepo platno in sukno tkejo v Šlezii, Moravii in na Českem. Kar je rejne živine na Laškem premalo, toliko več na Ogerskem.

Ljudi je v našem cesarstvu blizo 40 milionov, 900 mest, 2120 trgov in 75000 vasi. —

Vére je večji del prebivavcov našega cesarstva katoliške; pa tudi starovercev, luteranov in judov se najde po nekih krajih veliko.

Poglavitni jeziki avstrianskega cesarstva so 4: slovanski, nemški, italianski ali laški in madžarski. Okoli 18 milionov nas je v avstrianskem cesarstvu, ki govorimo slovanski, 6 milionov nemški, 5 milionov jih govori italianski, 4 milioni madžarski materni jezik. Drugi govoré po vlaško, gerško i. t. d.

15. sušca 1848 je dodelil svitli cesar Ferdinand I s pridevkom „Mili“ z ustavo prvi izmed cesarjev tudi enakopravnost vsih jezikov avstrianskega cesarstva, to je, da se ima, berž ko je moč, povsod v šole, pisarnice in vse očitne službe domači — materni jezik vpeljati, da bodo otroci v šolah razumeli, kar se bodo učili, — ravno tako da bode slehern podložnik spise iz pisarnice dobivane razumel, ako le brati zna.

Z veseljem se tedaj uči, preserčna slovenska mladost! sladkega jezika maternega tako, kakor se v bukvah piše.

(Dalje sledi.)

Drobtinice iz slovenske slovnice.

(Konec.)

Edinobrojni 5. sklon možkih in sredospolnih slanjajmo le z *u*, nikdar z *i*, *p*: v raku, v konju. Ni čisto nobenega vzroka ne v staroslovanšini, ne v govoru slovenskem, samo za *j* pisati *i* namesto *u*. Tedaj ne v konji, na kraji, ampak v konju, na kraju. Staroslovani so sklanjali ta sklon na *ě* (ie)*). Veliko Slovencev ga sklanja govoré le na *i*; mnogo Slovencev pa izgovarja z Ilirci v tem sklonu od

*) Le za mehkiimi soglasniki, pa za vsimi, ne samo za *j*, se here *i*,

kraja do konca — tudi za *j* — končnico *u*. Imenovano izjemo (Ausnahme) so skovali brez vse potrebe nekteri slovnícharji. Toraj smo ji slovo dali.

Druga pa je s 6. sklonom *edino* — in z 2. in 3. sklonom *višebroja*, v katerih se končnici *om* in *ov* (ali *-am* in *ov*) za tako imenovanimi mehкими soglasniki *č*, *š*, *ž*, *j*, (*nj*, *lj*), v *em*, *-ev* spremenite *). Tako so govorili stari Slovani, tako govore Ilirci, tako govore še dan današnji Slovenci ob Kópi in na Notrajskim, p: mečem, košem, nožem, krajem, konjem, mečev, košev,, nožev, krajev, konjev, namesto: mecom (*-am*), košom, nožom, krajom, konjom, — mečov, košov, nožov, krajev, konjov. Staroslovani so šteli še več soglasnikov med mehke. Ilirci prištevajo zgoraj imenovanim tudi *c* in *ć*, p: Slovincem, Slovincemcev,, kraljićem, kraljićev. Tako ti govori tudi primorski Slovenec,

Vse oblike tedaj, od katerih smo v tem spisu govorili, in po katerih se ilirskemu narečju nekoliko bolj približamo, so, čeravno ilirske, tudi slovenske tega ali unega kraja. Védeža pa pišemo ne samo za krajnsko-slovensko, ampak za vso slovensko mladost. Kjer je tedaj med Slovenci ktera boljša oblika, tisto bomo rabili. Ne moja, ne tvoja, ampak prava naj velja.

V posebnih spiskih pa se bode nekoliko več ilirskih oblik z razjasnenjem vred vidilo, kakor doslej. — Nismo hoteli prvi, pa nečemo tudi zadnji biti. Komur bi pa vtegnilo še premalo biti, mu odgovorimo še enkrat: Počasí se daleč pride.

Dete lazi po stopnjicah najpred po vsih štirih, potlej samo po dveh, pa mora na vsako stopnjico po dvakrat stopiti, kasneje samo po enkrat, še kasneje pa ti preskoči po dve tri, ako je treba.

Vredništvo.

Kako se zvezda vtrene.

Berite 24. list prve polovice letašnjega Védeža, stran

*) To velja le za imena možkega in srednjega spola.

192: „Kaj je odperto nebó.“ Rávnó taka je túdi, kadar pravíjo ljudje, da sé je zvezda vtrenila.

Mnogo učeni gospod Cimerman je deževno vodo, kakor učeni znajo, po kemijsko razkrojil in najdel, da v deževnih kapljicah ni sama voda, ampak tudi druge pervine. Najdel je v njih, se ve, da v majhni majhni primeri železo in druge pervine. *) Tudi v toči se to najde, posebno pa se v toči dostikrat pesek najde. To je znamenje, da se pod nebom take reči znajdejo. Kako se to zgodi? V vodi se take reči razdenejo in se z njo zedinijo. Kadar se gorkota z vodo zveže, se naredo majhni nevidljivi kančki, kateri se, ko so laglji od zraka, vzdignejo in oblake naredo; tedaj tudi pervine, ki so v taki vodi razdane, v podnebje pridejo. Tudi veter veliko reči v zrak znese. Iz ognjenih gó, ki ogenj iz sebe mečejo, tudi veliko pervin v podnebje pride. Kadar tacih reči veliko vkuč pride, se zavoljo njih nasevlečivne moči zedinijo. Ker je pa v takih kepah, ktere se iz tega zedinjenja naredo, in ktere so včasí zlo velike, tudi veliko vnetljivih reči, se te od nebeškega ognja (elektrisches Feuer) vnemajo, kakor zvezde svetijo, in na zemljo padajo.

Ljudje pravijo, da se zvezda vtrinjajo, kar pa ni res. Včasí tak vtrinek hipoma zginé, včasí pride do tal.

Gvilielm V. . .

Zdrava sapa človeku potrebna.

Brez sape ali zraka bi človek ne mogel živeti, kakor riba brez vode ne. Vender zrak ni povsod enako zdrav. Naj zdravejši je po yertih in poljanah, naj čistejši po planinah. Naj slabejša sapa pa je po velikih mestih, po zapertih stanicah, v zidovju, kamor veter ne more, in kjer jih dosti skupaj stanuje. Huda, kislá, življenju nevarna sapa se naredi po vodnjakih, podzemeljšjih jamah, kletih, kjer víno vre, in iz tlečega oglja, ki človeka v zapertem kraju zaduší. Nikar tedaj žerjavice po zimi v zaperte sta-

*) „Baumgartners Naturlehre“ str. 812 und 813.

nice positi, kakor je po kmetih slaba navada, da vas ogledna kislina ponoči ne zaduši. Rajši mraz terpite. Slabo sapa popraviš, aka prebivališ presapiš, to je okna in vrata odpreš, da ga nova sapa prešviga in nezdravo prežene. Tudi po zimi to stori.

Učen gospod je hodil po Rožni dolini in sreča vozača. „Ljubi Tone, komu peljaš ta derva? Tone: Oh, gosp. fajmoštru jih vozim, da bodo pozimi polena skozi okna metali! — Pa jih pobiraj, in ž njimi svojo peč kuri. — Tone: Razumeli me niste. Menim, da gosp. fajmošter okna zakurjene izbe odprejo in izpustijo gorkoto. Ali je ni škoda? — Prijatelj, posnemaj gospoda, nikar ne popravlja, Boljša je zdrava sapa v merzli izbi, kakor gorkota v gnjili sapi. Z Bogom!“

Vsakdanji pogovori v slovenskem in ilirskem jeziku.

(Konec.)

IX. Od ilirskega jezika.

Po slovensko.

Po ilirsko.

Ali razumíš ti po ilirsko?

Razumiš - li ti ilirski?

Popolnoma ravno ne razumím; ali se upam kmajo popolnoma naučiti. Saj je skoro ravno tako, kot po slovensko.

Podpuno baš ne razumim; ali se ufam náskoro podpuno izučiti. Je skoro tak sve jedno, kak slovenski.

Jeli? zelo veliko beséd se glasi ravno tako, kakor po slovensko.

Jeli? jako mnoge reči zovu se upravo tako, kakti slovenski.

In veliko beséd je, ki so samo malo različne memo slovenskih.

I mnoge reči jesu, koje su samo malo razlučite od slovenskih.

Kako dopade tebi ilirski jezik? Meni močno dopade. Da imam le kakšen slovensko-ilirski besednjak ali slovník, da bi se več ilirskih besed naučil.

Kako se dopada tebi ilirski jezik? Meni se dopada verlo. Da imam samó gđekoji slovensko-ilirski rečnik ali slovar, da bi se više ilirskih reči naučio.

Malo počakaj, drugo lètó ga bo donašal Vedež. Kaj nisi v zadnjem listu bral?

Malo počekaj, drugo lètó donášati ga će Vedež, Zar nisi v zadnjem listu (broju) čitao?

Nisim. — Ali je res? — Juhuhu!

Nisam. — Jeli istina? Juhuhu!

Slovniške besede slovenske slovnice.

(Dalje.)

Čas (Zeit), oblika (Form), način ali naklon (Art), število ali broj (Zahl), oseba (Person), sprega (Form d. i. Eintheilungsform), ki je šestera, in je v nemščini ni, pregib (Abwandlung). —

Zdajni čas (gegenw. Zeit), pretekli (vergangene), davno pretekli (längstvergangene), prihodnji (künftige.). Kar Nemec v „polpreteklem“ in popolnoma preteklem času govori, pové Slovenec samo v „preteklem“, kar Nemec v „prihodnjem“ in pretekloprihodnjem“, Slovenec le v „prihodnjem“ času.

Djavna ali činivna oblika (thät. Form), terpivna (leidende), bivna ali srednja (Mittelform).

Očitni način (anzeigende Art), pogojivni (verbindende), želivni (wünschende), velivni (gebiethende), nedoločivni (unbestimmende), namenivni (zweite unbestim. Art, Lagewort oder Supinum), priložaj (Mittelwort), djavni ali činivni (thätiges), terpivni (leidendes), narečaj (Gerundium), glagolno ime (als Hauptwort gebrauchtes Zeitwort, Verbal-Substantiv).

(Dalje sledi.)

Smešnica.

Nekdo, ki mu je bil v gnječi že večkrat robec iz žepa vkraden, si ga na posled doma k žepu prišije in pusti vogel iz njega mahati. Zmikavt, katerimu robec dopade, ga hoče zmakniti. Vleče — vleče, pa se ne da. Še enkrat potegne. Človek se ozre in zasmije. „Tepec!“ zareži razžaljeni zmikavt, ki mu na misil pride, kaj da je, in mu da eno za uho, rekoč: Ali boš ti poštene ljudi za nos vodil?“

Zastavice domače.

Kmet vidi zmiraj, cesar malokdaj, Bog pa nikoli.

Всакъ. Себѣ емакега.

Sim velik kot hiša, majhen kot miš, grenek kot žolč, me povsod radi jedó?

Всакъ. Орѣ.